

ságban azonban fegyveres szabotázsakciók sorát hajtotta végre a németek ellen, haladó politikusokat, írókat és munkaszervezőket bűjtatott, mentett meg a biztos pusztulástól.

A Görgey-zászlóaljban olyan ifjak adtak egymásnak kezét, akik bár nem állottak a politikai tudatosság azonos fokán, egyként elleneztek a háború folytatását, gyűlöltek az országot pusztulásba döntő németeket és nyilas bábjaikat. Vállalták a rájuk váró nehézségeket és a maguk módján tenni akartak valamit az ország felszabadításáért.

A Görgey-zászlóalj a magyar fiatalok antifasiszta szervezete volt. Átlagos életkoruk a húsz évet is alig haladta meg. Sok terv, nemes szándék született körükben, amelyeknek nagyobb része meghaladta a lehetőségeiket, így nem is valósulhatott meg. A szerveződéshez, az összekovácsozóhoz, a felkészüléshez alig két hónap állt rendelkezésükre. És ez az időszak kevésnek bizonyult. A Budapesten végzett tevékenységüket leginkább az jellemzi, hogy felkészültek és arra vártak, hogy bekapcsolódjanak egy budapesti általános felkelésbe. Ez az óra azonban nem jött el.

A zászlóalj Bimbó utcai csoportjának legfőbb törekvése arra irányult, hogy részt nyisson a körülzárt Budapest belső ostromgyűrűjén a szovjet csapatok számára, de a körülmények ezt sem tették lehetővé.

Amikor a zászlóalj kiképzésre a Börzsönybe került, bár nagy nehézségek árán, de sikerült felvennie a kapcsolatot a Vörös Hadsereggel és a görgeysek, a szovjet csapatokkal együttműködve, sok eredményes akció végrehajtásával járultak hozzá az ország szenvedéseinek meg rövidítéséhez.

A Börzsönyben végrehajtott tevékenységük, a Vörös Hadsereg csapataival létrehozott kapcsolatuk valóban nagy je-

lentőségű. Kevés olyan, Magyarország területén megalakult partizáncsoport volt, amelynek együttműködése ennyire intenzív és közvetlen lett volna a felszabadítókkal. A Börzsöny, az Ipoly és a Garam közötti területek felszabadításáért vívott harcok eredményességéhez — az ott harcoló szovjet parancsnokok megállapítása szerint — számottevő mértékben hozzájárultak.

Az antifasiszta ellenállási mozgalomban, illetve a börzsönyi harcok során a görgeysek súlyos veszteségeket szenvedtek. A zászlóaljnak a könyv végén között, 228 nevet tartalmazó — teljesnek nem tekinthető — névsorában 27 hősi halott neve szerepel. Többen súlyosan megsebesültek, néhányan közvetlenül a felszabadulás után estek ki a sorból. A zászlóalj története már csak azért is könyvbe kívánkozik, hogy ezek hírénevét megmentsük a feledéstől. Nem véletlen, hogy Cseres Tibor egyik írásában mint „az elfelejtett zászlóaljról” emlékezik meg róluk.

A könyv a munkásfiatalok és az egyetemi hallgatók antifasiszta ellenállásának egy részterületét mutatja be, csupán néhány esetvonalas a magyar ellenállási mozgalom színes tablóján.

A szerző írását azzal fejezi be, hogy könyve nem tart igényt a teljességre, már csak azért sem, mert ez a téma első feldolgozása. Sok olyan adat van, vagy lehet még, amely feltárára vagy pontosításra vár. Mégis reméli, hogy az általa felvázolt kép megmutatja a cselekmények fő vonalát és emléket állít a Görgey-zászlóalj antifasiszta küzdelmeinek, áldozatos harcának.

A szerző marxista—leninista történelemszemlélettel, a tények objektív elemzésével írott népszerű történelmi regényét olvasóink figyelmébe ajánljuk.

Szabó Sándor

WILLIBALD GUTSCHE—FRITZ KLEIN—JOACHIM PETZOLD

VON SARAJEWO NACH VERSAILLES

Deutschland im ersten Weltkrieg

(Akademie Verlag, Berlin, 1974. 292 o.)

Az NDK Történettudományi Intézetének szerzői kollektívája arra vállalkozott, hogy a három kötetes „Sarajevótól Versailles-ig. Németország az első világháborúban” c. mű (Berlin, 1970—

72) alapján népszerű-tudományos összefoglalót bocsásson az átlagolvasók széles táborának rendelkezésére, felhasználva ugyanakkor az említett mű megjelenése óta napvilágra került újabb levél-

tári forrásokat és a szakirodalom témával kapcsolatos legújabb termékeit. A mondott célkitűzés jegyében a népszerű mű nem tartalmaz jegyzetapparátust s mellőzi a szakirodalom feltüntetését is.

A vállalkozás létrejöttét nem kis mértékben motiválta az első imperialista világháború valóságos történetének megismerését célzó olvasói igény éppen azoknak a generációknak részéről, amelyek a német imperializmus által kirobbantott imperialista világháborúk szenvedő részesei voltak, de azok részéről is, akik a szocialista társadalom viszonyai között nőttek fel és rendkívüli érdeklődéssel fordulnak a német történelmi múlt, közelebbről a legújabbkori német történelem felé. A mű létrejöttét végül, de nem utolsó sorban siettette a Nyugat-Németországban tevékeny burzsoá történelmi iskolák seregnyi produktuma, amelyek a történelemhamisítás megannyi példáját mutatják, illetve a német imperializmus háborús felelősségét nemcsak ködösítik, hanem egyenesen kétségbe is vonják.

A szerzői kollektíva előttünk fekvő munkája marxista tudományossággal megírt, sikeres alkotás. Jellegében első-sorban politikátörténelmi mű, amely azonban igen bő teret biztosít a hadműveleti cselekmények bemutatásának is. Másik jellemzője a háború alatti belső politikai események, ezen belül a munkásosztály antimilitarista és forradalmi tevékenységének és a kizsákmányoló, háborús bűnös osztályok népelhellenes, imperialista politikai gyakorlatának ábrázolása, mely utóbbi a „*va banque játékig*” is elment és szélsőséges imperialista elemei az ország teljes pusztulásának rizikóját is vállalták.

A mű szerzői módszertani szempontból a lineáris felépítés mellett döntöttek. Ez azt jelenti, hogy nagyobb összefoglaló fejezetek alkotásáról lemondtak; a mű hatvanegy kisebb fejezetből áll, a kronológiai tagolás s ezen belül a belső és külpolitika, továbbá a hadműveleti tevékenységek egymásutánja szerint. A felépítésnek ez a módja kétségkívül az átlagolvasó igényeit kívánja kielégíteni, de ugyanakkor azzal a veszéllyel jár, hogy a kiemelkedően fontos események mellé a kevésbé fontosak hasonló értékrenddel sorakoznak fel, ez pedig az olvasó tájékozódását megnehezítheti. Másik következménye pedig az lehet, hogy a háború menete nem súlypontosodik, illetve annak egyes szakaszai nem válnak el eléggé élesen egymástól.

Tartalmilag a mű számos új kutatási eredményt tükröz, s a világháborúval

kapcsolatos ismereteket nagy mértékben gazdagítja. Ezek közül első helyen említendő meg a háború alatti német munkásmozgalom fejlődésének differenciált ábrázolása. Mindeddig a munkásosztály akkori vezető pártjának, a Szociáldemokrata Pártnak opportunistá és az imperialista háborút támogató politikája sommás ítéletet kapott, a szóban forgó mű viszont a politikát meghatározó gazdasági, társadalmi, politikai és ideológiai összefüggések feltárását is vállalja; ugyanakkor érthetővé teszi a szociáldemokrácia bomlásával egy időben kibontakozó forradalmasodási folyamat szükségességét, vele együtt a forradalmi vezető erővé váló Spartakus-mozgalom létrejöttét és az objektív forradalmi helyzet megteremtésében vállalt történelmi szerepét. A szerzők megkülönböztetett figyelemmel fordulnak a német munkásmozgalom különböző áramlatainak története felé is: a szociáldemokrata párton belüli centrista és baloldali áramlatok vizsgálata kiemelkedő helyet kap s ennek köszönhető, hogy az olvasó kellőképpen eligazodik az említett áramlatoknak a háború alatti években és az 1918-as forradalomban betöltött bonyolult, sok esetben egyaránt negatív és pozitív szerepéről is. A mű a hasonló jellegű történelmi munkák közül először vázolja fel a polgári pacifista mozgalom szövevényes történetét. A német értelmiség egyre erősödő háborúellenes szervezkedésének, mozgalmainak széles pannonja tárul fel a mű lapjain, amelyek minden korlátoztságuk, hamis illúzióik ellenére erősítették a munkásosztály antimilitarista-forradalmi harcát. Az újdonság erejével hat az olyan kiemelkedő értelmiségiek akkori haladó szerepe, mint Albert Einstein, Max Planck, Johannes Becher és még számos kiemelkedő személyisége, akinek tudatosan vállalt történelmi útja a fasizmus éveiben és a második világháború alatt sem tört meg. Nem kevésbé érdekesen tárul fel ugyanakkor a kezdetben imperialista elkötelezettségű értelmiségiek lelki meg-hasonlása, majd a junker-nagyttőkés imperializmussal való, eleinte csak lassú, majd egyre gyorsuló szembefordulása. Ezen értelmiségiek kiemelkedő példái Thomas Mann és Max Reinhardt.

A német értelmiség ezen csoportja természetesen az egész értelmiség kisebbik része volt. Mellettük találjuk a katedratulajdonosok, professorok, kutatók széles táborát, akik az imperialista háború megszállottjaiként és a junker-nagyttőkés uralkodó osztályok elkötelezettjeiként nagy részt vállaltak a német

nép nemzeti katasztrófájának előkészítésében.

Az uralkodó osztályok hálája irántuk sohasem maradt el, bár egyes csoportjaik — önös érdekeikből következőleg — a hálapénzek adásából nem egyformán vették ki részüket. A háború első számú vámszedői, a rajna-westphaliai nagytőkések és az Elbán túli junker-nagybirtokosok, nyilván jobban honorálták az imperialista háború ideológiai alátámasztását, mint a liberálisok, a meg egyezéssel békét kereső egyéb burzsoá pártok, amikor a schlieffeni, majd a falkenhayni s végül a Hindenburg—Ludendorff-féle stratégia összeomlása a háború elvesztésével együtt a kapitalizmus összeomlásának nagyon is reális veszélyét vetítette előre.

Tévedés volna azt mondani, hogy a német nagytőkés imperialista társadalom első számú szövetségese a „hajbókoló szellemiek világa” volt. Ezt a szerepet a szociáldemokrácia, az Ebert—Scheidemann—David-féle többségi szociáldemokrata párt játszotta, s a független szocialisták centristái, jobboldali beállítottságú alakjai messzemenően támogatták. (Kautsky, Bernstein, Dittman és társai.) De nem hanyagolható el a szakszervezeti bürokrácia minden forradalmi fejlődéstől reszkető vezető gárdája sem. Nem volt-e ezek után megalapozott a mindenható katonai diktátor, Erich Ludendorff cinikus kijelentése az 1918 októberi első napokban: „Herr Ebert majd meg fogja oлдani — amikor maga a Legfelső Hadvezetőség ismerte be a katonai vereséget és a felülről végrehajtandó forradalom parancsoló szükségességét — hogy Németország ne süllyedjen el a bolsevizmus mocsarában!”

A junker—nagytőkés—szociáldemokrata szövetség, melynek egyetlen feladata a kapitalizmus megmentése volt a német nép várható forradalmában, mint ismeretes, az Ebert—Groener-szövetségben csúcsosodott ki. Aligha vitatható, hogy Groener az Eberttel vele összekötő „forró dróton” nemcsak a Legfelső Hadvezetőség nevében beszélt, hanem gazdáit, a nagytőke és nagybirtok nevében is, azok ellen a forradalmi erőik ellen, akik Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring s a többi forradalmár szavait követve a szocialista forradalom felé terelték az eseményeket.

A mű legnagyobb érdeme talán éppen a forradalmi október—november történelmi jelentőségű napjainak valóság-hű ábrázolása. Ez az ábrázolás nagy mértékben hozzájárul ahhoz, hogy az átlagolvasó megértse: az orosz szocialista

forradalom utáni legnagyobb népferradalom Európa szívében miért rekedt meg a polgári forradalom szintjén, s utána miért győzhetett egy véres ellenforradalom, amely valósággal lefejezte a szocialista forradalmi erőket.

A német nagytőkés—nagybirtokos (junkker) imperializmus elvesztette a háborút és a győztes antant lábai előtt hevert. A katonai vereség bekövetkeztéig a német nép milliós áldozatokat hozott. A véres áldozatok még jobban kijutottak azoknak a népeknek, amelyek a német imperializmus hódító háborújának részesei voltak. S itt nemcsak az ideiglenesen leigázott népekről volt szó, hanem a győztes hatalmak népeinek szenvedő fiairól is. Kérdés azonban, hogy a háborús nyomorért, nélkülözésekért és a hallatlan vérveszteségekért kizárólag a német imperializmus-e a felelős? A marxista történettudomány egyértelműen nemmel válaszol. A háborúért valamennyi imperialista nagyhatalmat felelősség terheli, de a felelősség árnyalásában nem hallgatható el a német imperializmus kezdeményező szerepe. A mű nagy érdemei közé tartozik a háborús felelősség egyértelmű megfogalmazása és adatok sokaságával történő alátámasztása. A mű ugyanakkor hangsúlyozza a német háborús célkitűzések és az objektív lehetőségek közötti feloldhatatlan ellentmondást, amely a német háborús vezetés kalandor jellegét egyértelműen aláhúzza. A német háborús vezetés ezt a kalandor jellegét végig megtartotta: katonailag, gazdaságilag, politikailag olyan erőfeszítéseket követelt, amelyek eredményessége eleve kétséges volt. Mindez a német imperializmus hallatlan agresszivitásából fakadó, saját erejét és lehetőségeit messze túlbecsülő voltából fakadt. Jeleit nemcsak a katonai események mutatják, hanem a pillanatnyi győzelmek kapcsán konkrét formában feltáruló politikai gyakorlat is. (Breszt—Litovszk.)

A német imperializmus az 1918. november 11-i Compiègne-i fegyverszünettel elismerte a katonai vereséget, de a háborús bűnös uralkodó osztályai és szociáldemokrata szövetségesei gondoskodtak arról, hogy a vereség árát azok a dolgozó tömegek fizessék meg, akik az imperialista háborúban a legtöbb áldozatot hozták, s akiknek szocialista forradalmi főrekvéseit, köztük egy békeszerető szocialista Németország megteremtését, az 1918-as forradalom leverésével megghiúsították.

Éppen ez a német történelem egyik nagy tanulsága. A másikat pedig a

német uralkodó osztályok és szövetségeseik hallatlanul kifinomult uralkodási művészete jelenti, amellyel még egy olyan, rájuk nézve rendkívül veszélyes időszakban is rendelkeztek, mint a nemzeti katasztrófával felérő háborúvesztés

és egy átmenetileg győztes népfordalom.

E tanulások nemcsak a német nép, hanem a világ népei számára is meg-szívlelendők.

Farkas Márton

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

Vojennoisztorieszki Szbornik (Bulgária) 1975. 1—4. szám.

A bolgár hadtörténelmi folyóirat 1975-ben megjelent négy száma igen anyag-gazdag és tematikailag is sokoldalú. Egy-egy számban több tanulmány, tudományos közlemény és jelentős számú visszaemlékezés látott napvilágot. Folytatódott az egy-egy kiemelkedő katona, hadvezér, katonai teoretikus, katonai pedagógus munkásságát bemutató rövid életrajzi írások közlése; a szerkesztőség rendszeresen közli a könyvismertetéseket és az új hadtörténelmi munkák bibliográfiáját.

A tanulmányok, közlemények, visszaemlékezések többsége hadművészettörténeti vonatkozású.

Tematikailag a fő helyet az 1975-ben aktuális anyagok foglalják el. Ezek az írások több csoportra oszthatók. Egy részük a *Varsói Szerződés 20. évfordulójára* vonatkozik, mint például *At. Szermerdzsiev*: A népek biztonságának és a béke támasza (1. szám), valamint *Sz. M. Styemenko*: A Varsói Szerződés — a béke és a szocializmus szilárd védőpajzsa (2. szám) című írása.

A másik csoportot a *második világ-háborúval és a szovjet hadsereg döntő szerepével* foglalkozó tanulmányok és közlemények alkotják. Ide sorolhatók többek között: *Iv. Tucsev*: A második arcvonal jellege és szerepe a második világháborúban (3. szám); *D. Dimitrov*: Erődítési rendszerek a második világháborúban (3. szám); *Br. Ormanov*: A szovjet hadsereg döntő hozzájárulása a második világháborúban a hitlerista blokk szétveréséhez (2. szám); *D. Szavov*: A meglepés biztosítása a szovjet hadsereg moszkvai, sztálingrádi és kurszki hadműveleteiben (4. szám); *D. Delcev*: A Vörös Hadsereg erőikkel és eszközökkel való manőverezéseinek tapasztalatai a Nagy Honvédó Háborúban (3. szám); *V. Maculenko* szovjet hadtörténetész írása: A berlini hadművelet — a szovjet hadművészet diadala (2. szám); *Szl. Transzki*: A szovjet hadsereg és a

Szovjetunió szerepe Bulgáriának a monarcho-fasiszta rendszer alóli felszabadításában (3. szám); valamint *VI. Andonov*: A szovjet hadsereg felszabadító diadalútja Bulgáriában 1944. szeptember első felében (1. szám) című anyaga.

A harmadik csoportot a *bolgár nép honvédő háborújának 30. évfordulójával és az új típusú bolgár—szovjet fegyverbarátság történetével* kapcsolatos feldolgozások alkotják. Ezek: *At. Pejcev*: A bolgár néphadsereg részvétele a fasiszta Németország leverésében (1. szám); *G. Dimitrov*: A bolgár néphadsereg és a 3. Ukrán Front csapatainak együttműködése Bulgária honvédő háborújának időszakában (1. szám); *C. Mladenov*: A katonai légierő fejlődése és részvétele a honvédő háborúban 1944—1945-ben (2. szám); *VI. Sztójcev*, a Magyarországon is harcolt 1. bolgár hadsereg parancsnokának *A Sztara Planinától az ausztriai Alpokig* című közleménye (2. szám), továbbá az 1. számban megjelent és az 1945. márciusi dél-magyarországi eseményekkel foglalkozó két munka: *Szt. Penkov*: A bolgár hadművészet néhány jellemzője a drávai védelmi hadműveletben, valamint *Iv. Nikov*: A drávai védelmi hadművelet műszaki biztosítása című írása.

E témához kapcsolódik számos visszaemlékezés is, melyek elsősorban az 1. bolgár hadsereg magyarországi tevékenységének történetére vonatkozó ismereteket gazdagítják. Ide tartozik az 1. számból: *Iv. Zselev*: A 8. tundsani gyaloghadosztály a „Balkán” hadműveletben és a honvédő háború befejező harcaiban; *V. Valkanov* ezredesnek, a 16. hadosztály egykori komisszárjának visszaemlékezése A 16. gyaloghadosztállyal Magyarországon címmel; *N. Petrov*: A Balkán hadosztály a drávai hőskölte-ményben és *Iv. Demerdzsiev*: Hídfőben a Drávától délre című írása a 2. számban, valamint *J. Milcsev* feldolgozása: A 16. tüzérezred 3. tüzérosztályának harci útja a honvédő háború második szakaszában (4. szám). Újabb adatokat és tényeket közölnek a bolgár—szovjet